RECEPTAREA CRITICĂ A OPEREI LUI CIORAN (I)

Cornel MORARU

Abstract

Our study proposes to delimit and circumscribe the main moments of Cioran's receptivity in Romanian culture, beginning with his attitude in the interbelic period until the contemporary period. The author discovers more chronological references of Cioran's receptivity, but at the same time different attitudes and positions: from the nuanced understanding to calumny and bitter critique in the comunist period and the real, original assumption of Cioran's philosophy and essay-writing.

"Fenomenul Cioran". Nici una dintre primele scrieri ale lui Emil Cioran n-a trecut neobservată, trezind un amplu ecou în presa vremii. Mai ales *Pe culmile disperării*, cartea debutului, s-a bucurat de numeroase cronici, dar şi apariţiile ulterioare, de la *Schimbarea la faţă a României* la *Amurgul gândurilor*. Uneori chiar şi simple articole publicate de Cioran în ziare şi reviste generează luări de poziţie şi comentarii pe marginea lor. Toate aceste referinţe la Cioran au ceva comun: atitudinea tranşantă, pro sau contra, un exclusivism manicheist al receptării, dând expresie unui sentiment de adoraţie sau, dimpotrivă, de repudiere, câteodată chiar în acelaşi articol. Aproape fără excepţie, "delirul" scrierilor cioraniene întreţine delirul comentatorilor. Este motivul pentru care prea puţin se poate reţine din tot ce s-a scris atunci despre Emil Cioran, deşi nu lipsesc pagini strălucite, uneori, de lectură şi comentariu pasional. Acestea circumscriu însă mai mult o atmosferă şi un orizont de intelectualitate, specific spiritului interbelic, decât o linie calmă de recepţie şi interpretare critică. Toţi se ocupă, vrând-nevrând, de "fenomenul Cioran" (chiar aşa îl defineşte într-un loc Mircea Eliade) şi mai puţin de gândirea şi ideile filosofului. Puţine comentarii aplicate pot fi menţionate: cele ale lui Septimiu Bucur, C. Noica, Arşavir Acterian, Licu Pop, Al. Dima, Şerban Cioculescu. Ultimii doi au serioase rezerve, uneori îndreptăţite; oricum, în nota virulentă a scrierilor lui Cioran însuşi.

Neputinţa aplicării la text e însă şi un simptom al unei dificultăţi inerente în încercarea de exegeză pe textele lui Cioran. Într-un fel, cel mai onest dintre primii comentatori ni se pare N. Steinhardt, care se mulţumeşte doar să gloseze în "genul Cioran" pe tema iubirii. Mai adecvată pare a fi, în acest caz, producerea de aproximări şi echivalenţe (fie şi simple pastişe) în spiritul textului cioranian decât încercarea, vană, de a-i descifra semnificaţiile. După cum mai incitante sunt comentariile scrise în registrul negării şi al contestaţiei decât lecturile "pozitive".

De altfel, contestaţiile vin din toate părţile. Cele mai violente sunt din partea stângii (Al. Sahia, D. Trost, M. R. Paraschivescu, M. Ralea). Dar şi dinspre dreapta se manifestă destule atacuri, poate şi mai agresive (N. Roşu, Nichifor Crainic; acesta din urmă destul de blând, totuşi, cu *Schimbarea la faţă a României*). Se pune cel mai adesea în discuţie *moralitatea* textelor lui Cioran. Interesantă este atitudinea lui M. Sebastian, care observă, contestând cu fineţe, artificialitatea

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

stilului în care scrie şi se exprimă tânărul gânditor. Dar Cioran n-ar mai fi Cioran, dacă n-ar fi şi contestat. De pe urma unor asemenea reacţii n-a avut mai nimic de pierdut. Dimpotrivă, l-au convins şi mai mult că se află, de fapt, pe drumul său.

Ce nu-i poate contesta nimeni însă e talentul, înzestrarea filosofică şi literară. Scriind despre *Cartea amăgirilor*, "o carte delirantă", M. Sebastian observa cu exactitate: "D-l Cioran însuşi este un scriitor în delir, care îşi iubeşte delirul, îl alimentează, îl întreţine. E un om care nu numai că are febră, dar are şi orgoliul febrei sale. Febra pentru d-l Cioran este un mod de a privi şi înţelege lumea. Febra, pentru d-sa, este un program, o filosofie şi o metafizică". Pe aproape se află şi M. Ralea, altfel un adversar al lui Cioran în planul ideilor şi atitudinii ideologice: "Trebuie totuşi să recunoaştem talentul său plin de făgăduieli. Mai echilibrat, mai înseninat, mai ferit de influenţa umorilor organice, d-l Cioran ne va putea da reale contribuţii de filosofie subiectivă şi literară de genul Kierkegaard, Amiel sau Nietzsche. Intuiţiile sale sunt adânci ori ingenioase. Expresia lor aproape totdeuna fericită."

Mai consistente sunt paginile dedicate de G. Călinescu în *Istoria* sa şi de N. Bagdasar în *Tratatul de istorie a filosofiei*, într-un comentariu mai aşezat, din perspectiva contribuţiei, de necontestat de-acum, a tânărului gânditor la mişcarea de idei din perioada interbelică. Din crochiul călinescian, extrem de parcimonios, nu lipsesc unele afirmaţii minimalizatoare, precum "după acest juvenil exerciţiu de seminar" vizând *Pe culmile disperării* sau: "În *Amurgul gândurilor* sunt aforisme cam copilăreşti, bizuite pe paradox şi exclamaţie, pastişe după Kierkegaard." Dincolo de asemenea rezerve însă, important e faptul că tânărul Cioran pătrunde în marile lucrări de sinteză ale momentului, de unde nu-l va mai scoate nimeni. E drept, numele său rămâne legat de Nae Ionescu, de grupul "Criterion", de programul şi excesele generaţiei din care face parte. Accentul se pune mai puţin pe substanţa metafizică a textelor sale şi mai mult pe ceea ce reprezintă "fenomenul Cioran" într-un context cultural de o mare complexitate. Nu întâmplător, după cartea debutului, cea mai comentată e *Schimbarea la faţă a României*, lucrare de care, mai târziu, autorul însuşi se va delimita într-o bună măsură.

Rechizitoriul marxist. Primul care deschide seria atacurilor împotriva lui Cioran, de pe poziţii ideologice marxiste, este Lucreţiu Pătrăşcanu, într-o carte din 1946, scriind despre *"trăirismul" legionar*, variantă autohtonă a existenţialismului "decadent". Cioran însuşi nu e decât un "publicist legionar" obsedat de moarte şi disperare, păcate capitale în ochii comentatorului, proeminent demnitar comunist în acea vreme. În anii '50 - '60, ani ai îngheţului proletcultist, se va continua această linie denigratoare faţă de Cioran, cu accente dogmatice şi exclusiviste. Cărţile (cele scrise în limba română, dar şi cele publicate la Paris, după stabilirea definitivă în Franţa) sunt puse sub interdicţie totală. Multă vreme de aci încolo, o carte de Cioran putea constitui o gravă piesă de dosar în România socialistă. Din când în când, dar concertat, autorul e supus unui aspru rechizitoriu. Pretextul e, de obicei, atitudinea filosofului, în noile scrieri franceze, faţă de destinul poporului şi al ţării pe care o părăsise. Dar acesta era numai pretextul. Se încearcă de fapt eliminarea cu brutalitate a lui Cioran din cultura şi conştiinţa românească. În campania pusă la cale de oficialităţi sunt antrenaţi numeroşi autori: unii interesaţi direct prin poziţia lor socială, condeieri de serviciu ai regimului (Valentin Lipatti, Radu Popescu); alţii - de oarecare bună credinţă (Şerban Cioculescu, acesta având întotdeauna un dinte contra lui Cioran) sau forţaţi de împrejurări să intre în joc: pentru a reveni în publicistică după ani de interdicţie (D. D. Roşca, într-un fel şi Blaga) sau dintr-un oportunism destul de greu de înţeles în totalitate (G. Călinescu). Cele mai penibile sunt articolele primilor amintiţi aici, pline de enormităţi, la limita delaţiunii şi autodelaţiunii, uneori (R. Popescu). Celelalte sunt mai echilibrate, axate pe câteva idei de fond (D. D. Roşca), dar sumar argumentate. Nu argumentaţia era scopul, mai ales că toţi scriu despre scrieri necunoscute cititorului român obişnuit. Probabil că textele lui Cioran le erau puse anume la dispoziţie chiar de către cei care le comandă articolele. Două reviste se

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

angajează deschis în campania anti-Cioran: *Gazeta literară* şi *Contemporanul* lui G. Ivaşcu. Unele articole sunt republicate în *Glasul Patriei*, într-un scop şi mai accentuat propagandistic (cu efect compromiţător, desigur, şi pentru autorii lor). Totuşi, articolele acestea necesită o lectură atentă şi nuanţată. Cu siguranţă sunt şi intervenţii în text făcute la sugestia cenzurii, cum mărturisesc, dealtfel, unii dintre autori, precum Al. Mirodan sau Mihai Ciurdariu (acesta din urmă, semnatar al unui text onorabil, totuşi). Poate că şi în alte articole, chiar semnate de nume prestigioase, s-au introdus măcar unele sintagme caracteristice acelor timpuri: se pot recunoaşte cu uşurinţă. Oricum am interpreta luarea de poziţie propriu-zisă, începutul şi sfârşitul textului semnat de către D. D. Roşca sună mai mult a scuză. Fără a pune la îndoială nici una din afirmaţiile incriminatoare din articol, este limpede că autorul scrie sub presiune, poate chiar sub una cu totul specială. De remarcat, de asemenea, că G. Călinescu nu reţine în volumul *Cronicile optimistului* (1964) nici unul din cele trei articole anticioraniene. Înseamnă că nu-l reprezentau întrutotul pe autorul lor. Nici Ş. Cioculescu nu-şi va relua vreodată textul (ci un altul mai vechi din anii '30). Faptul pare benign, dar nu trebuie eludat cu totul. Chiar şi textul lui Blaga îşi are povestea lui: fusese comandat din redacţia revistei *Tribuna*, dar nu e publicat; probabil nu întrunea toate exigenţele unui asemenea luări de poziţie. Textul va fi reprodus postum în *Contemporanul* (9 nov. 1962), la iniţiativa altora. Ceea ce nu-l absolvă pe Blaga de slăbiciunea de moment de a fi căzut, în fond, într-o capcană. Adevărul e că articolul lui Blaga l-a întristat cel mai mult pe Cioran, care, într-o scrisoare către fratele său, spune cu amărăciune că textul cu pricina nu-l onorează nici pe el şi nici pe Blaga. Cu puţin efort, această afirmaţie ar putea fi extrapolată şi asupra celorlalţi combatanţi anti-Cioran (în acelaşi context dirijat). În ciuda unor observaţii pertinente pe alocuri, toate aceste intervenţii - evident, la comandă - sunt cel puţin jenante astăzi. Un Cioculescu sau G. Călinescu au măcar scuza că şi înainte scriseseră aproape în acelaşi ton, oarecum persiflant, despre Cioran. Pe asta au mizat, probabil, şi cei care i-au atras în campania împotriva lui Cioran. Treptat campania denigrărilor se transferă în paginile revistei *Glasul Patriei*, unde apar numeroase note anonime anti-Cioran, dar şi adevărate pamflete, cum este cel semnat de Nichifor Crainic.

Primele recuperări. Pe la mijlocul anilor '60 se manifestă o oarecare relaxare în atitudinea oficială faţă de Cioran. Este o relaxare înşelătoare însă, mai mult pentru a salva aparenţele. Scrierile lui Cioran rămân în continuare puse la index (şi încă pentru multă vreme). O antologie de texte în franceză îngrijită de A. E. Baconsky şi un număr Cioran al revistei *Secolul 20*, ambele proiectate în 1968, nu se vor mai realiza. În schimb, textul lui Blaga e reluat în vol. *Isvoade* (1972), în timp ce linia oficială ideologică rămâne la fel de inflexibilă: v. Al. Posescu - *Ideologia fascistă* (în vol. colectiv *Istoria gândirii social-politice şi filosofice în România*, 1964); Mihai Fătu, Ion Spălăţelu - *Legionarismul - un reacţionarism extrem*, în vol. *Garda de Fier*, 1971. Nici o diferenţă între aceştia şi cum scria N. Bolboaşă în anul 1955. Faţă de critica violent marxistă la adresa lui Cioran, mult mai echilibrat scriu acum Ov. S. Crohmălniceanu şi D. Micu, mai ales primul, în lucrări de sinteză, sau N. Gogoneaţă şi Micaela Slăvescu, chiar dacă e vorba - la ultimii - de nişte simple fişe de dicţionar, cu date biobliografice reduse la minimum (parcă mai mult pentru a dezinforma şi minimaliza). În general, tonul rămâne tendenţios, iar comentariul abundă în clişee: "trăirism", "iraţionalism", "influenţa funestă a lui Nae Ionescu", "ortodoxism", "unul din fruntaşii publicisticii legionare" etc. I se impută mai ales "orientarea politică de dreapta" din care derivă toate relele posibile. Chiar când nu lipsesc bunele intenţii, rezultatul e caricatural, accentuat de aceeaşi suficienţă marxistă ostentativ afişată. Cei mai rigizi rămân în continuare comentatorii de formaţie filosofică. Acelaşi N. Gogoneaţă, într-un studiu mai amplu şi ceva mai aplicat, scria în 1980: "Nota dominantă a trăirismului lui Cioran este negativismul total, care proclamă drept principii anularea tuturor valorilor umane şi «aruncarea în aer» a întregii lumi. Evident, pe planul filosofiei, o asemenea atitudine nu poate duce decât la antiintelectualism, la

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

agnosticim şi subiectivism, la iraţionalism şi agresivitate antiumană". Cu o pagină mai înainte vorbea şi mai explicit de *"agresivitatea antiumană de tip fascist"*. Sau o altă mostră din acelaşi studiu: "Sub masca respingerii mediocrităţii, a existenţei larvare, se ascunde practic o atitudine agresivă, periculoasă, îndreptată împotriva fiinţei umane, a umanităţii înseşi, şi care a deschis calea arbitrariului politicii fasciste". Dar şi mai supărătoare decât aceste enormităţi, amintind de linia dură a anilor '50, este maniera de interpretare a puţinelor citate din Cioran (limitat la scrierile româneşti). Paradoxul cioranian e redus la un simplu enunţ de tip asertiv - golit, astfel, de poeticitate şi fior metafizic, adică tocmai de ceea ce constituie substanţa scrisului şi gândirii filosofului. Greu de spus dacă e vorba de precaritate intelectuală sau pur şi simplu de bine cunoscuta crispare a marxiştilor de profesie în relaţia cu alte filosofii. Aproape aceleaşi formulări şi etichetări rudimentare persistă şi într-un comentariu al lui Gh. Al. Cazan (1984, iniţial curs universitar), deşi acesta măcar recunoaşte "rafinamentul stilistic impresionant" al lui Cioran. O breşă în corul detractorilor marxişti produce Radu Florian cu articolul *Un moralist al secolului al XX-lea* publicat în *România literară* (1983), reluat şi în volum în anul următor. Pe un ton mai destins autorul comentează, dzinhibat, scrierile franţuzeşti ale filosofului, cu accentul însă pe reflecţia asupra istoriei şi a destinului valorilor umane. Este vădită insistenţa de a evidenţia neapărat şi cealaltă latură a gândirii lui Cioran, pozitivă în consecinţele ei ultime. Scepticismul cioranian nu e unul teoretic, ci exprimă o stare de spirit, un rău al veacului. E o confesiune tragică, spune comentatorul, izvorând din confruntarea filosofului cu "cel mai destructiv fragment" al istoriei moderne, precum şi cu propriul eşec al "prăbuşirii tinereţii sale", de care se desprinde printr-un act de "reflexivitate retroactivă". Între timp N. Tertulian îl contactase pe Cioran la Paris, prilej cu care scrie un articol în *Quinzaine littéraire*: "La période roumaine d' E. M. Cioran". Nu alta pare să fie lungimea de undă pe care se produce ieşirea în faţă a lui Radu Florian. Ulterior acesta revine cu un alt articol în aceeaşi publicaţie (*Imprevizibila întâlnire*, 1986) în care îşi justifică gestul de a fi scris despre Cioran, exprimându-şi totodată fidelitatea deplină faţă de tezele materialismului istoric. Cu o floare nu se face însă primăvară. Deşi a însemnat o deschidere şi, poate, chiar un vag *semnal* oficial, gestul lui R. Florian rămâne oarecum izolat şi privit pe bună dreptate cu suspiciune (cam în acelaşi timp publicase un articol vehement împotriva lui Noica în *Era socialistă*). Mult mai concludent este articolul lui Constantin Noica, publicat însă doar în *Almanahul literar* (1985): "Gânduri despre Emil Cioran". E ca o revenire la normalitate, într-un comentariu curat, de extremă concizie, eliberat cu totul de acele precauţiuni şi manicheisme de tip marxist. În acelaşi spirit sunt şi intervenţiile lui Petru Comarnescu şi Arşavir Acterian, alţi doi colegi de generaţie, deşi aceştia se produc şi ei doar cu pagini de jurnal şi memorialistică. Primul, pe fondul reîntâlnirii cu Cioran la Paris în 1966, face şi referiri intresante la cărţile şi ideile filosofului. Textul, redactat chiar în acel an, e publicat abia în 1980, în vol. *Chipurile şi priveliştile Europei*.

Cam în acelaşi spirit - profund comprehensiv - scriu despre Cioran, în anii '80, criticii literari din generaţiile postcălinesciene. Nu înseamnă că G. Călinescu sau Ş. Cioculescu nu aveau acces la metafizica lui Cioran, dar scriau de pe alte poziţii de gust şi mentalitate culturală. Mai ales registrul persiflant-ironic e total inadecvat receptării textelor lui Cioran. Criticii din noua generaţie nu se mai cramponează atâta de "păcatele tinereţelor" filosofului şi nici de insolitul paradoxului cioranian. Merg direct la esenţă. Cu toate limitele inerente comentariului critic aplicat la discursul filosofic, neajuns de care se plângea şi Noica, criticii literari se dovedesc a fi printre cei mai fideli susţinători (mai mult din umbră, totuşi) ai lui Cioran, încă "nereabilitat" oficial. Primul care reuşeşte să publice câteva pagini despre Cioran este Eugen Simion, în *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian* (1977; reed. 1979, 1986). Criticul remarcă de la bun început, fără echivoc, "vigoarea pesimismului" lui Cioran, "energia dezamăgirii" şi "extraordinara forţă a disperării". Sau o altă observaţie capitală: "Negaţia îşi află adevărata forţă în *l' écriture*, cu toate că E. M. C. are oroare (scrie undeva) de limbaj. Numai tăcerea este mare."

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

Chiar şi simplul fapt că nu se mai aduc, sub nici o formă, amendamente de ordin ideologic e demn de reţinut. Este un prim pas spre o receptare mai adecvată a textelor lui Cioran. Din păcate apar puţine articole despre Cioran, semn că cenzura controla cu autoritate orice mişcare în acest sens. Filosoful rămâne în continuare ca şi interzis, citit pe sub mână şi comentat mai mult în cercuri restrânse. Dacă se mai publică totuşi câte ceva, evenimentul se produce foarte rar şi numai în volume sau în reviste cu tiraj confidenţial (excepţie amintitul articol al lui Radu Florian din *România literară*). Astfel, N. Florescu publică un scurt text introductiv la câteva pagini de corespondenţă (fragmente de scrisori) în *Revista de istorie şi teorie literară* (numărul din ianuarie-martie 1984). Preia multe idei din articolul lui Blaga, pe care le considera încă de actualitate, e drept curăţate de aura contestaţiei: ceea ce este calificat *negativ* de către Blaga e valorizat *pozitiv* drept elemente constitutive gândirii lui Cioran. Criticul pune în circulaţie însă şi alte idei ale unor comentatori străini (Mauriac, Gaëtan Picon), precum şi opinii mai vechi, pertinente, ale unui Traian Herseni. Despre publicistul Emil Cioran scrie Dan Ciachir în *Opinia studenţească* (1987), în timp ce Mircea Braga realizează un studiu comparativ între Cioran şi Mircea Vulcănescu pe tema "existenţei româneşti" în *Cahiers roumains d' études littéraires* (1987), fragment reluat din volumul *Recursul la tradiţie. Propunere hermeneutică*, apărut în acelaşi an. Tot în volum scriu N. Manolescu (*Teme 7*, 1988) şi Marin Sorescu (*Uşor cu pianul pe scări*, 1985). Primul se inspiră din lectura volumului *Exerciţii de admiraţie* (Gallimard, 1986), din care desprinde tema clasificării spiritelor - evocate de Cioran - în două categorii: "obsedaţi" şi "disponibili". Criticul duce la limită distincţia operată de filosof, cu excesul de subiectivitate bine cunoscut la Cioran, până în punctul paradoxal în care clasificarea însăşi nu mai are vreun sens. Eventual doar unul euristic, dezvăluind noi resurse de admiraţie chiar şi în negaţie sau în simplul reproş: "Din perspectiva acestui loc se explică de ce poate admira Cioran şi ceea ce nu împărtăşeşte, la fel cum poate refuza ceea ce iubeşte. Şi se prea poate, în sfârşit, ca marile iubiri - nerecunoscute, mascate - din *Exercices d' admiration* să fie obsedatul Valéry şi disponibilul Eliade, în pofida faptului că ei, tocmai ei, au parte de toate reproşurile…". Cum lesne se poate observa, textele lui Cioran îi oferă criticului prilejul unui comentariu de virtuozitate, pe o temă de surprinzătoare adâncime spirituală. Despre aceeaşi carte, dar mai puţin analitic, se pronunţase şi Ion Deaconescu, în *Tribuna*, în anul 1986. Marin Sorescu scrie, inspirat, câteva pagini dense despre trei dintre scrierile din tinereţe ale filosofului, referindu-se, în ordine, la: *Cartea amăgirilor* - "un compendiu de definiţii şocante", *Pe culmile disperării* - "un ţipăt orgolios, de pipăire a limitelor", prin care "gândirea este regândită în cheie existenţială", şi, în sfârşit, *Amurgul gândurilor*. Îl consideră pe Cioran un spirit de esenţă vitalistă: pesimismul său e tonic, recomandându-l drept "unul dintre cei mai vitali scriitori români". Încă din cartea debutului Cioran "începea ca un poet care nu va scrie niciodată poezie". Dar lirismul său este unul esenţial metafizic. Lucian Blaga greşea atunci când îi reproşa "păcate, în fond, asemănătoare cu ale sale", consideră cu îndreptăţire Sorescu. Numai că Cioran e mai artist în gândire decât Blaga, "posedă un organ al limbii mai nuanţat". El scrie constant "cu un talent literar dincolo de filosofie". Făcând din existenţă un "Apocalips zilnic", se află mai aproape de abisalul Dostoievski decât de Kierkeggard. La limită, textele sale sunt nişte eseuri, în sensul că Cioran a experimentat primul, la noi, "eseul *total*, eseul radical, eseul absolut" - pe care-l salvează "de la pedanterie şi etimologism". Mai puţin consistent e, poate, portretul pe care încearcă să i-l facă în final, dintr-un exces de superlative şi asociaţii paradoxale. Nimeni însă n-a scris cu mai mult bun simţ, dar şi cu substanţă, despre Cioran în anii '80. Ca o primă concluzie: prin intervenţiile lor, oricât de sporadice la prima vedere, literaţii contribuie decisiv la dezideologizarea receptării critice a scrierilor lui Cioran. Nu întâmplător, cu una-două excepţii, aceştia evită *Schimbarea la faţă a României*, cea mai doctrinară dintre cărţile publicate de filosof (desigur, îşi are aici şi cenzura "meritele" ei). Chiar şi Ion Ianoşi procedează la fel într-un scurt studiu, *Opera - revanşă a vieţii asupra morţii*, inserat în volumul *Literatură şi filosofie. Interacţiuni în cultura română* (1986). În expunerea sa, cunoscutul estetician se limitează la

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

prima şi ultima dintre scrierile lui Cioran: *Pe culmile disperării* şi *Amurgul gândurilor*, evitând clar unele "puncte de vedere ideologice şi sociologice pe care nici cititorul şi nici autorul (revizuindu-şi între timp partizanatele) nu le poate accepta; opinii cu totul fanteziste ori extremiste în *Schimbarea la faţă a României*". Racordat de la bun început la registrul lecturilor soresciene, pe care le rezumă succint în câteva propoziţii, autorul încearcă să introducă maximum de coerenţă în avalanşa ameţitoare de paradoxuri din scrierile gânditorului, care ţintea parcă anume să atingă "confuzia absolută" - aceea care face dintr-un filosof un poet. Comentatorul se descurcă mulţumitor în "iureşul de formulări *pro şi contra*, fără oprire", care, prin repetiţie, tind să se transforme în "sistem", cum sugera şi Sorescu. Practicând un "nihilism cu sistem", Cioran manifestă afinităţi cu Ionesco şi Fondane, însă şi cu Şestov sau Beckett. Definitoriu este tipul de discurs adoptat: "Esenţialul e filosofia poetică - poetica filosofică - descoperită ca antidot al "celeilalte filosofii", al filosofiei propriu-zise: logică, ştiinţifică, sistematică." În cele din urmă, decisivă i se pare convertirea lui Cioran la "o limbă celebră prin rigoarea ei intelectivă". Consecinţele n-au întârziat să se manifeste: "Dintr-un kierkegaardian se metamorfozează într-un cartezian. Continuă să fie un disperat - în cea mai impecabilă formă de exprimare. Unii logicieni sucombă în anti-logică. Unii antilogicieni se salvează prin logică. Şi nimeresc de *Pe culmile disperării* - în *Exerciţii de admiraţie!*" Nu e un reproş, ci mai degrabă o pură constatare.

Prima ediţie E. M. Cioran în româneşte. Acesta e contextul în care se tipăreşte culegerea de *Eseuri* (1988), o selecţie din scrierile franţuzeşti ale gânditorului apărute până în acel moment, de la *Précis de décomposition* (1949) la *Aveux et anathème* (1987). Aşadar un Cioran la zi, trecând totuşi peste *Syllogismes de l' amertume* (1952), carte prost primită şi în Franţa, şi mai ales peste *Histoire et utopie* (1960), din care nu se traduce nimic. Volumul apare la o editură literară (se putea altfel?), Cartea Românească, iar autorul ediţiei şi traducătorul textelor e poetul, prozatorul şi eseistul Modest Morariu, care scrie şi o scurtă prefaţă. De precizat că textul lui Ion Ianoşi, amintit mai înainte, are la bază referatul de susţinere, solicitat de editură, pentru apariţia volumului. Cartea se bucură de un mare interes, dar nu şi oficial. Filosofii de catedră n-o remarcă în nici un fel şi nici revistele de specialitate. Cioran este încă un nume neavenit, care putea crea probleme. Contextul neprielnic justifică toate aceste ezitări şi rezerve, fiindcă nici în publicaţiile literare cartea nu se bucură de un interes deosebit. În schimb, se pregăteşte un număr special triplu *Secolul 20* (nr. 328 - 329 - 330/ 1988), dar care se va tipări abia în 1990. Pentru prima dată putem vorbi de o receptare a lui Cioran în limitele firescului.

Cazul Cioran. După 1990 se scrie mult despre Cioran: mult şi în mare grabă, cu aviditate chiar, încercând parcă a se recupera anii de interdicţie. Nu mai există nici un fel de oprelişti. Se organizează simpozioane Cioran şi numeroase publicaţii îi dedică numere speciale (v. *Contrapunct*, *Jurnal literar* etc.). Numai publicaţiile filosofice de specialitate se menţin rezervate în continuare, cel puţin imediat după revoluţie (primită cu entuziasm de Cioran). Filosofului i se publică acum în ţară toată opera, corespondenţa, textele inedite Se produce însă un adevărat şoc: Cioran este redescoperit ca fiind în totalitate altul decât cel cunoscut până atunci. Accentul se pune, cu voluptate uneori, pe accidentele sale biografice, îndeosebi pe rătăcirile din tinereţe. Vrând-nevrând se creează "cazul Cioran" cu acuza adusă autorului de a-şi fi tăinuit cu bună ştiinţă erorile trecutului, opţiunile politice de dreapta. Paradoxal, mai de actualitate se dovedeşte a fi "cazul Cioran" decât metafizicianul, cum s-a întâmplat şi cu Noica. Din moment ce se publică tot ce a scris, nu putea fi lăsată de-o parte publicistica din anii '30 - '40 şi, desigur, nici *Schimbarea la faţă a României*. Prudent, Cioran pune în circulaţie o variantă retuşată a lucrării. Gestul nu schimbă esenţial registrul receptării, marcat în continuare de puternice accente manicheiste, parcă chiar mai mult decât înainte. Atât că se discută altfel, mai inteligent şi

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

comprehensiv (faţă de limbajul rudimentar din anii ‘50) şi, mai ales, cu textele pe masă (v. volumele de publicistică: *Revelaţiile durerii*, 1990 şi *Singurătate şi destin*, 1993). Tonul îl dă Dan C. Mihăilescu în prefaţa la *Revelaţiile durerii*. Este prima incursiune de amploare în publicistica românească a lui Cioran, plasat în contextul mai larg al "Generaţiei 27". Concis, prin forţa lucrurilor, comentariul încearcă să se plieze, până la nuanţă, pe ideile şi opţiunile politice ale tânărului gânditor. Conştient că "a proceda maniheist acum" ar fi o eroare de neiertat, analistul se străduie să privească de la nivelul anilor '30 - '40 lucrurile, evitând cu fineţe să dea un verdict univoc. De altfel, e convins că: "… la 1990 verdictul e cu neputinţă. Dosarul rămâne deschis, cu sentinţa infinit amânată." Adică, nici incriminare nici absolvire - afirmă cu obiectivitate criticul. Atât Cioran cât şi Generaţia sunt aşezaţi "sub semnul excesului", fiecare însă cu responsabilitatea sa. La Cioran, de fapt, e vorba de: "Un exces în exces, aşadar şi o diabolic de perfectă întâlnire a eului cu timpul său." În contextul atât de complicat de atunci, "toată lumea are partea ei de dreptate", ca în tragedia camusiană. Şi mai simptomatic e "faptul că, aproape întotdeauna, Cioran are dreptate, dar - numai în mod absolut". Oricum, judecăţile sintetice de ansamblu sunt formulate în termeni esenţial negativi: "Toată publicistica lui Cioran din deceniul patru, neinclusă în cele cinci volume tipărite până la plecarea din România, se edifică în jurul a două axe: *Pe culmile disperării* şi *Schimbarea la faţă a României*. Infernul eului şi infernul etniei. Răul interior şi răul exterior." Sau, puţin mai încolo: "… paradoxul eului cioranian (unul dintre atâtea!) face ca un temperament pantocratic, de Iahveh răzbunător şi crud-legiuitor, să se manifeste christic, «acceptând» precum Iov, dar anatemizând apocaliptic. Voinţa de construcţie coincide cu elanul dezagregant, dar disolutivul… coagulează şi edifică." În *Singurătate şi destin*, celălalt volum de publicistică (îngrijit de Marin Diaconu), sunt publicate numai texte "care au acordul autorului", iar în textele revăzute Cioran însuşi a eliminat câteva pasaje. Poate că aceasta e procedura cea mai onestă, autorul fiind încă în viaţă. Nu se poate să nu se ţină seama deloc de voinţa lui, măcar într-un sens pur testamentar. Ulterior, "cazul Cioran" e tratat exhaustiv de Marta Petreu în vol. *Un trecut deocheat sau "Schimbarea la faţă a României"*(1999). Cartea şi ideile fânărului Cioran sunt aşezate de astă dată într-un context politic, fără dubii, care se întinde clar de la doctrina legionară la Ceauşescu. Un context, evident, disproporţionant, care depăşeşte cu mult intenţiile autorului, mai ales în ce priveşte regăsirea involuntară în compania dictatorului (pe care efectiv îl ura). Mai rău nici nu se putea pentru Cioran, deşi toate analogiile şi trimiterile la "epoca de aur" rămân tot atâtea semne de întrebare justificate (cf. pp. 295 - 298). Dar faptele sunt fapte ("La Cioran, violenţa de limbaj este regula; limbajul ţine loc de faptă, o înlocuieşte şi îl vindecă pe autor"). Nu atât de rău iese Cioran în analizele de amănunt. Autoarea observă cu obiectivitate inaderenţa lui Cioran la unele teme obsesive ale legionarilor: "moartea", "omul nou" etc. În fond, era un spirit rebel, un solitar incurabil şi se manifesta ca atare şi faţă de legionarism. Studiul întreprins e temeinic, bine documentat, iar comentariul nuanţat, chiar dacă supralicitează latura doctrinară a cărţii: "Din combinaţia tuturor acestor elemente a rezultat o carte complicată, contradictorie, utopică, al cărei miez generos şi progresist, atât din punct de vedere social, cât şi din punct de vedere naţional, e ascuns şi sufocat sub enormitatea limbajului şi a soluţiilor de detaliu. Cioran a fost de stânga în idealurile sociale, iar din punct de vedere naţional a oscilat între sentimentul naţional legitim şi naţionalismul imperialist; totodată, el a fost de extremă dreaptă în tehnica politică şi socială". Sau şi mai răspicat spus: "*Schimbarea la faţă*… este mai distructivă decât toată opera metafizică fiindcă are alt statut ontologic. Şi anume, pentru opera metafizică a lui Cioran funcţionează convenţia auctorială şi estetică, deci ontologia operei de artă şi a creaţiei… În *Schimbarea la faţă*…, însă, atitudinea este politică, iar cartea a avut o finalitate practică şi politică indiscutabilă. Faptul că ideile ei n-au fost nicicând puse în aplicare în mod explicit a fost un noroc pentru toată lumea, inclusiv pentru Cioran". De parcă *Mioriţa* şi *Doina* lui Eminescu ar fi fost puse vreodată în aplicare! Continuarea este şi mai drastică: "Dar aceste idei aparţin ideologiei care a alimentat în mod direct practicile politice totalitare,

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)

naţionaliste şi rasiste, din Europa deceniului al patrulea, din Europa celui de-al doilea război mondial, inclusiv din România (şi, în sfârşit, neuitând diferenţele, din România socialismului real.). Altfel spus, aceste idei aparţin ideologiei care a fundamentat crima colectivă rasială, crimă care a pus sub semnul întrebării întreaga construcţie a umanismului şi raţionalismului european." Totuşi, autoarea nu eludează fundamentul metafizic al viziunii lui Cioran, care se regăseşte în influenţa lui Spengler, respectiv în Hegel şi în unii reprezentanţi ai istorismului german post-romantic. Mai palidă ar fi înrâurirea din partea lui Nietzsche. În felul acesta, comentariul evidenţiază coerenţa metafizică a lucrării, cu argumente din direcţia filosofiei culturii şi a istoriei, reconstituind totodată cu acribie geneza ei, proces de sintetizare a imensului material publicistic care o precede. Chiar dacă Cioran nu-şi recunoaşte precursorii (cum nici Blaga nu şi i-a recunoscut), aceştia pot fi identificaţi. Pe un alt palier, de pildă, autorul se întâlneşte – consideră Marta Petreu - cu E. Lovinescu, în ideea "revoluţiei imitative", a sincronismului valabilă pentru soarta culturilor mici ("Cioran a altoit o idee lovinesciană pe limbajul şi concepţia spengleriană"). Şi mai interesantă e încercarea de a-l situa pe Cioran în "tradiţia culturală şi civică ardeleană", de la reprezentanţii Şcolii Ardelene la Bariţiu, memorandişti şi Octavian Goga. Cioran e un spirit scindat: "În filosoful Cioran sunt prezente două filoane antinomice: unul romantic, morbid, decadent, uşor de detectat în opera lui aforistică; unul constructiv, de luptător şi gânditor pus în serviciul unei cauze colective înalte, filon manifestat în articolele politice şi în *Schimbarea la faţă a României*…" etc. Observaţia depăşeşte cadrul lucrării comentate, semn că, totuşi, nu există doi Cioran. De altfel, în câteva rânduri, se fac scurte trimiteri şi la scrierile metafizice, în special la volumele *Pe culmile disperării* şi *Cartea amăgirilor*. Ceea ce rămâne, până la urmă, din *Schimbarea la faţă a României* este partea negativă: critica defectelor neamului, a naţionalismului etc. Nu şi ideile totalitariste, atitudinea în problema "străinilor", mai ales în problema evreiască şi ungurească, sau în ce priveşte critica democraţiei româneşti. La toate aceste aspecte nevralgice se adaugă "veninurile stilistice", retorica uneori exaltată ("în acelaşi ton pătimaş şi liric"). Chiar dacă nu i se pot contesta, uneori, lui Cioran "argumentele… sincere şi pline de panică", rămân de incriminat destule raţionamente "radicale" de tipul: "Oamenii în care nu arde conştiinţa unei misiuni ar trebui suprimaţi". Să reţinem însă şi această observaţie de bun simţ: "Este foarte uşor să spunem azi că Cioran a greşit. Şi lui i-a fost limpede, după 1945, că a greşit. Atunci, în epocă, însă, el *nu ştia* că greşeşte, că scrie lucruri de care, mai târziu, o să-i pară rău şi o să-i fie ruşine." Cel mai mult irită la Cioran disproporţia dintre tonul radical, pe de o parte, şi inconsistenţa argumentelor, pe de alta, lipsa de precizie în conţinut. În loc de argumente, doar exclamaţii şi indignări sau pur şi simplu "formulări neconcludente şi contradictorii" ("discurs pasional, profetic, cu nu puţine puncte obscure"). Autoarea conchide însă fără echivoc: *Schimbarea la faţă a României* este o carte "fundamental nocivă", care, în "neagra ei splendoare", a făcut "jocul extremei drepte".

BIBLIOGRAFIE

Pro & contra Emil Cioran. Între idolatrie şi pamflet, antologie, cuvânt înainte şi note de Marin Diaconu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1998.
Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau "Schimbarea la faţă a României"*, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1999
Emil Cioran, *Revelaţiile durerii. Eseuri*, ed. îngr. de Mariana Vartic şi Aurel Sasu, pref. de Dan C. Mihăilescu, Editura Echinox, Cluj, 1990.
Emil Cioran, *Singurătate şi destin. Publicistică 1931 – 1944*, cu un cuvânt înainte al autorului, ed. îngr. de Marin Diaconu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1991.

BDD-A2967 © 2004 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:40:32 UTC)